

Geo Săvulescu

**LUCIAN BLAGA
FILOSOFIA PRIN
METAFORE**

A.B.ROMANIA
COLECȚIA <FOCUL VEȘNIC VIU>

București, 2000

Mulțumesc prietenului Alexandru Surdu, membru al Academiei Române și distins istoric al filosofiei, doctorului psihiatru, profesorului, Aurel Romilă, care au avut amabilitatea să-mi citească manuscrisul și să aducă unele corecturi de care am ținut seamă, ca și profesorului Vasile Dem. Zamfirescu, care a avut, de asemenea, bunăvoința să-mi citească textul legat de psihanaliză și să-mi transmită unele idei utile.

București, 20. 02. 2000.
Geo Săvulescu.

CUPRINS

.....

Cuvânt înainte.....	
Inconștientul purtător al matricei stilistice.....	
Coincidența transcendentului cu transcendentalul.....	
În loc de logică.....	
Noologia abisală și psihanaliza.....	
Spațiul și timpul.....	
Valoare, Stil, Matricea stilistică.....	
Nevoia de povești. Mister, mit, magie.....	
Cenzura transcendentă.....	
Cine suntem? Cine este omul? Care este viitorul omului?.....	
Cuvânt și gând.....	

Patria este cuvântul.

CUVÂNT ÎNAINTE

Este greu să începi a scrie, și trebuie să recunosc că această scriere despre filosofia lui Lucian Blaga este, pentru mine, greu de început.

Lucian Blaga este o valoare națională prin poezia lui și o valoare mondială prin gândirea, prin filosofia lui. El este și va rămâne un colos al înțelepciunii europene de la mijlocul secolului XX. Vasile Dem. Zamfirescu spune foarte frumos " ...fenomenul stil îl determină pe Blaga să pună la baza concepției sale despre stil, unitatea stilistică a unei culturi, ideea de inconștient,...acesta este singurul element, fără îndoială, ca orice piatră de temelie, extrem de important, pe care Blaga îl preia de la Freud, dar care îl plasează ireversibil în constelația teoriilor abisale unde, dacă ar fi fost tradus într-o limbă de circulație universală, ar fi strălucit ca un astru de primă mărime." (Vasile Dem. Zamfirescu, *Între logica inimii și logica minții*, Editura Trei, 1997, p.121). Blaga a avut norocul să se formeze ca intelectual într-o Românie în care vârfurile intelectuale erau din belșug și toate se afirmau, ca și într-o Europa, de după primul război mondial, în care era o efervescență culturală, artistică. Numai Rusia era izolată politic după revoluție. A avut ghinionul ca urmările oribile ale acestei revoluții să fie impuse, pentru a lărgi acest regretabil experiment social, și României după cel de-al doilea război mondial. Din 1947, marxism-leninism-stalinismul a fost singura gândire acceptată de oficialități. Un adevărat filosof, un idealist, ca Lucian Blaga, mai ales atunci când nu a fost de acord să-și renege tot ce a scris și să devină materialist și marxist, nu-și mai putea găsi locul într-o universitate, într-o școală. Primele lui două trilogii, care de-abia fuseseră publicate, au fost scoase din biblioteci, poezia lui a fost uitată, ambele pentru mult timp. Filosofia lui a rămas aproape necunoscută atât aici, în ciuda ediției din 1969 nu a existat un curs Blaga la Facultatea de Filosofie din București, cât mai ales în afara granițelor, până când Constantin Noica, la mijlocul deceniului 80, a făcut un efort să prezinte o crestomație din textele lui filosofice peste graniță. Din păcate, nu a mai avut timp, părăsindu-ne și el în 1987.

Un mare filosof care a fost oprit să mai vorbească și care a rămas un necunoscut. Nici în epoca de înflorire culturală a României, cu toate că a fost primit în Academia Română, nu a fost scutit de critici violente. A fost ironizată încercarea lui de a spune ceva nou despre inconștient și părintele Dumitru Stăniloae, gânditor ortodox și personalitate de seamă s-a angajat într-o polemică cu el pe tema ortodoxismului, scriind *Poziția domnului Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie*. Dumitru Stăniloae l-a "iertat" pe Blaga după 1989 când spune într-un interviu " ..m-am angajat -cu regret- într-o polemică cu el...Reflectând ulterior asupra sistemului său, am realizat că îngloba idei creștine, în afara termenilor împrumutați din creștinism."(Interviu realizat de Victor Botez, *Missionnaire du sacre*, în *Philosophes roumains, repere universels*, Redaction des publications pour l'etranger, Roumanie, 1999. p.208-209). De altfel, și C.G.Jung semnaleză că fețe bisericești nu au fost de acord cu scrierile lui despre sufletul uman. Biserica, indiferent care este ea și indiferent când, nu prea a înțeles că un credincios poate scrie o carte laică în care Dumnezeu poate fi prezent, pomenindu-i sau nu numele, fără să ne dăm prea bine seama de această ființare. Cu alte cuvinte, atât Blaga cât și Jung, fiind creștini, puteau scrie cărți care să nu fie creștine, care să nu propăvăduiască creștinismul, care să nu fie pe placul religioșilor. Este ceva ce poate fi mai bine înțeles în muzică, Bach și Hendel au scris nenumărate opusculi religioase, asta nu înseamnă că scrierile lui Wagner, Brahms, Brukner, Mahler, ca și ale altor compozitori , scrieri ce nu erau o comandă religioasă, sunt lipsite de Dumnezeu. Muzica de calitate este totdeauna o deschidere către transcendență, către Dumnezeu. Ceea ce au scris Blaga și Jung, scrieri neacceptate din punct de vedere religios, sunt totuși o gândire în care Dumnezeu are un loc.

Am să vă cer permisiunea de a mai rămâne puțin în textul lui Dumitru Stăniloae, acest gânditor creștin care a avut frumusețea de a recunoaște, chiar dacă foarte târziu, că a greșit acuzând scrierile lui Blaga. De altfel, cred că sunt niște cuvinte foarte frumoase despre un grup important de gânditori români. "Blaga are o percepere justă a misterului în lumea creată, depășind prin aceasta sistemele panteiste: un mister pe care omul nu-l poate pătrunde, nu pentru că n-are capacitatea, dar deoarece < Marele Anonim> îl oprește. Un mister ar putea rămâne impenetrabil prin singura sa calitate și nu din cauza neputinței umane de a-l pătrunde? <Marele Anonim> poate fi așa de mic din punct de vedere spiritual încât vrea să-l țină pe om departe de bucuria de a cunoaște?... Dacă Blaga ar fi fost mai determinat în a asimila ideea creștină de Dumnezeu, toate contradicțiile ar fi dispărut. Conform unei asemenea concepții, dilema ar fi fost rezolvată prin aceea că Dumnezeu, văzându-se de neînțeles pentru om, l-ar fi ajutat să progreseze în cunoașterea Sa, dotându-l cu capacitatea de a-L exprima, pe El.Conform dogmei creștine există o minune a cunoașterii umane și a infinității divine, prima înaintând totdeauna spre cunoașterea lui Dumnezeu.

Blaga nu a putut ieși complet din creștinism. Dar a retras tocmai darul prin care Dumnezeu salvează omul de păcatul său, de limitele sale, prin iubirea Sa.

Am putea spune, trăgând o concluzie pozitivă, că tocmai prin nereușita sa de a nega creștinismul, Blaga deschide calea spre recunoașterea adevărului credinței creștine, așa cum Cioran o face negând explicația raționalistă a unui om fără Dumnezeu, sau Mircea Eliade care, neputând nega sacralul, atribuindu-l la întâmplare acestei lumi, nu vede originea lui transcendentă. Distincția dintre Blaga și Mircea Eliade, de o parte, și Emil Cioran și Eugen Ionescu, de altă parte, este că aceștia doi de la urmă văd mizeria omului fără Dumnezeu, absurdul acestei lumi, în timp ce primii o găsesc satisfăcătoare în ciuda contradicțiilor ei....Dialectica pe care o avansează este un eșec al oricărei dialectici imanente, relevând adevărul diferenței dintre Dumnezeu și lume, diferență ce nu este neapărat o contradicție, sau este când omul refuză să-l recunoască pe Dumnezeu, răul născând astfel.....Gânditorii români mai sus menționați au lezat, fără să vrea, raționalismul simplist și van al filosofilor panteiști.....și au arătat că umanul ascuns în el însuși prin raționalism n-ar putea scăpa de o ignorantă mizerie.....Ei au deschis calea pentru înțelegerea realizării reale a omului, a umanului, pentru eternitate, datorită lui Dumnezeu și iubirii, deoarece Fiul s-a făcut om pentru a transforma oamenii în frații Săi și în fiii Tatălui celest.....Omul fără Dumnezeu nu e nimic.....Cel ce nu este legat de nimic și de care toate sunt legate, acest <Dumnezeu al tuturor> de a cărui voință totul depinde în existența noastră, ca și în eternitate, acest Dumnezeu nu poate fi decât personal" (Dumitru Stăniloae, *Op. cit.*, p. 209).

Ce cuvinte frumoase! Citindu-le, am simțit o imensă bucurie. Vreau să-i mulțumesc lui Dumitru Stăniloae pentru ele. Tare mult voiam să știu care mai este părerea acestui gânditor creștin, a cărui gândire toți o respectăm, despre Lucian Blaga. Numai că plecând în lumea dreptilor, nu mai speram s-o mai aflu, dar am aflat-o. Poate și acesta a fost un semn. Sunt cuvinte frumoase nu numai despre Blaga, ci și despre cei trei gânditori care s-au salvat, salvându-și și opera: Cioran, Eliade și Ionescu. În cea mai antireligioasă carte a lui Cioran, în care încearcă o despărțire brutală de Dumnezeu, ce de cuvinte frumoase despre Dumnezeu! "Pentru fiecare om, Dumnezeu este întâia amintire...la limita absolută a memoriei se așează Divinitatea. Acel conținut de margine se moștenește din ființă în ființă...Când asculți Bach vezi cum se *înfiripă* Dumnezeu. Căci muzica lui este *generatoare* de Divinitate...După un oratoriu, o cantată sau o "pasiune", *trebuie* să existe Dumnezeu.....toată muzica lui Bach este o iluzie sfâșietoare, ea fiind prea nedefinibilă pentru a o degrada într-un deliciu estetic...In Bach nu există "sentimente", ci numai lumea și Dumnezeu legate printr-o scară de lacrimi...Un mare matematician -și care este numai atât- e mult inferior unui țăran, care suferă primitiv pe chestiunile ultime. În general, știința a îndobitocit oamenii prin reducerea conștiinței metafizice .. Universul nu merge spre formulă, ci spre poezie." Fără a mai aminti despre cuvintele eterate despre amintirea paradisului. (Emil Cioran, *Lacrimi și sfinți*, Humanitas, 1991)

Doamne Dumnezeu nostru, Isuse Hristoase, fie-ți milă de păcătosul ce sunt. Poate că așa ar trebui începută o scriere pentru că este cu neputință să scrii fără să greșești, fără să păcătuiești. Numai nescrisul, cuvântul ce poate fi susținut prin argumente în timpul vorbirii, așa cum știa Socrate, este adevăr viu. Dacă n-ar fi existat Platon care a acceptat să greșească scriind, ce mai rămânea din Socrate? Poate doar o vagă amintire.

Lucian Blaga și-a compus opera filosofică în patru trilogii. **Trilogia cunoașterii**, apare în 1942 la Fundațiile Regale pentru Literatură și Artă, București, cuprinde *Eonul dogmatic*, *Cunoașterea luciferică* și *Cenzura transcendentă*, scrieri publicate prima dată între 1931-1934. **Trilogia culturii** este publicată doi ani mai târziu și cuprinde *Orizont și stil*, *Spațiul mioritic*, și *Geneza metaforei și sensul culturii*. Cea de-a treia și cea de-a patra trilogie n-au fost publicate în timpul vieții lui, dar se știe că a vrut să le publice. Chiar dacă nu se știe conținutul lor exact, dorit de autor, se știe că o **Trilogie a valorilor** era aproape gata și a fost editată sub îngrijirea lui Dorli Blaga în 1987 și conține *Știință și creație*, scrisă în 1942, *Despre gândirea magică*, 1941, *Religie și spirit*, 1942 și *Artă și valoare*, 1939. Volumul **Trilogia cosmologică**, publicat de Humanitas 1997, conține *Diferențialele divine*, 1940, *Aspecte antropologice*, 1948 și *Ființa istorică*, publicată în 1977, după moartea autorului.

În lucrarea prezentă, ne interesează ceea ce aduce nou Lucian Blaga în filosofie, și mai puțin o exegeză asupra întregii opere filosofice. Ne interesează mai ales punctul său de vedere asupra psihologiei adâncurilor pe care-și bazează, după cum singur declară, întreaga construcție filosofică, *Noologia sa abisală*, legată de teoria stilului. De asemenea, importanța pe care o dă metaforei și rolul ei în cultură, *Cenzura transcendentă*, și rolul omului pe pământ, *Antropologia sa filosofică*, *Filosofia culturii*. În cazul în care se va dovedi necesar, în a doua parte a acestei lucrări, vom încerca să vedem ce se ascunde în *Cunoașterea dogmatică*, în *Cunoașterea paradisiacă*, în cea *Luciferică*, ca și în *Diferențialele divine*.

Mai înainte, pentru a avea o comunicare cât mai bună, ar trebui să facem două precizări terminologice, care sunt importante pentru înțelegerea filosofiei stilului și a inconștientului la Lucian Blaga.

Despre domeniul inconștientului la Lucian Blaga s-a scris cu substanță, de-abia în anii noștri (am să citez doar două din cele mai importante contribuții: Vasile Dem. Zamfirescu, *Filosofia culturii și psihanaliza la Lucian Blaga și*

Leonard Gavriliu, *Inconștientul la Lucian Blaga*). Vom încerca și noi să-l explorăm cât vom putea. Numai că pentru aceasta ar trebui să știm ce spunem când vorbim de **conștiință**, de **conștientă**. Am vrea să evităm posibilele ambiguități. Conștiința nu este numai starea în care suntem conștienți, cu alte cuvinte, atunci când nu dormim sau nu visăm cu ochii deschiși. Conștiința acoperă întreaga noastră viață psihică, conștientă și cea inconștientă. Nu vorbesc de starea de boală în care nu mai suntem conștienți ci de un inconștient activ ca un tărâm independent. Pe de altă parte, a fi conștient, a fi în stare de conștientă înseamnă a putea surprinde, cu toate simțurile disponibile, în afara celui de-al șaselea simț, realitatea ce ne înconjoară. Sunt conștient că exist, că sunt o persoană, un individ, un om, și că existența mea este reală, și am o conștiință care definește personalitatea mea. Conștiința mea există și atunci când dorm, când visez, nu numai când sunt treaz. Partea mea de viață inconștientă participă la conștiința mea. Tot ceea ce vreau, gândesc, simt, tot ce se adună undeva în mine, undeva, unde nu știu, îmi modelează conștiința, în copilărie mi-o formează, ca adult mi-o păstrează. Pot fi conștient azi, mâine, am fost și ieri, dar de fiecare dată este o altă stare de conștientă. Conștiința mea este aceeași de copil și până mor. Chiar dacă se mai modifică ceva pe parcurs, eu am o singură conștiință, dar nenumărate stări de conștientă.

Pentru toate acestea voi cere permisiunea de a folosi termenul de conștiință atunci când în joc sunt atât stările de conștientă, cât și inconștientul. Conștiința conține inconștientul meu cât și tot ce fac conștient.

Pentru aceasta voi da o largă folosire termenelor de "conștient, conștientă" și îmi voi permite să înlocuiesc, în citatele din textul lui Blaga, "conștiința", cu "conștient, conștientă".

Al doilea termen pe care aș prefera să-l înlocuiesc este cel de **intelect**. Nu știu cine l-a folosit primul într-un text filosofic românesc, dar știu că a fost o alegere neinspirată determinată de folosirea lui în franceză. Intelect este un fel de a doua minte pentru că rațiunea este prima. În latină, de unde a fost preluat, *intellectus* înseamnă pricepere, înțelegere, inteligență, minte și este foarte aproape de *intellego*, *intellegere*, *intellexi*, *intellectum* care înseamnă a înțelege, a pricepe. Intellego ar fi o traducere corectă a lui *Verstand*, dar *intellectus* nu prea. În engleză, *understanding* este iarăși o traducere corectă. Nu pot pricepe de ce nu s-a folosit de la început termenul *înțelegere*. Am fi scăpat de foarte multe "neînțelegeri", mai ales ale filosofiei germane.

Pentru aceste motive, voi folosi *înțelegere* și nu intelect, peste tot unde acesta a fost folosit sau ar fi cazul să fie folosit.

Aș prefera să prezint, la început, o schiță a filosofiei lui Blaga începând cu *Noologia abisală* și cu *stilul*, deci cu *Orizont și Stil*. Este adevărat că a publicat înainte teoria cunoașterii, *Cunoașterea dogmatică* și *Cunoașterea luciferică*. Dar a publicat articole despre concepția lui Freud în anii 20, ca și *Cultură și conștiință* (1922) și *Filosofia stilului* (1924). De altfel, așa după cum singur declară, teoria inconștientului este baza filosofiei sale. De aceea, voi începe cu inconștientul.

Fiecare dintre noi are unele calități înnăscute. Asta o știm de la Platon, care ne spune, în *Republica*, că justiția, pentru o cetate, înseamnă să pui pe fiecare cetățean la locul lui, la locul pe care-l merită, care-i este hărăzit, depinzând de calitățile lui ca individ. Să nu uităm că aceste calități sunt înnăscute, le moștenim. Un autor contemporan, Nigel Calder, în *The Mind of Man*, (The Viking Press, New York, 1970) spune și el "puterea minții este înnăscută". Calitățile ce le avem sunt și ele puterea înnăscută a minții noastre, nu numai instinctele. Dar ce sunt aceste puteri înnăscute ale minții decât o memorie profundă, a speciei, sau a unui grup mai restrâns. Aici se deschide dreptul de a fi al inconștientului.

Blaga ne vorbește de *Noologia abisală*, de celălalt tărâm, tărâmul adâncurilor psihicului nostru. El nu mai avea nevoie să argumenteze existența inconștientului, medicii psihanalisti o făcuseră deja. Nu este mulțumit de ce se înțelege prin inconștient, cu ajutorul psihanalizei, și de aceea postulează existența unui inconștient inteligent, gânditor, prezent în orice activitate umană. Refuză limitarea inconștientului la un fel de al doilea conștient, unul puțin uitat, dar care este strâns legat de toată activitatea conștientă. El vede un inconștient de sine stătător, ca un domeniu important și separat de activitatea conștientă. Acest noos abisal are propriile lui noțiuni și categorii cu care intervine în fiecare moment al activității conștiente, este o intervenție a unei inteligențe inconștiente și nu numai a unor refulări conștiente.

Dacă inconștientul este un domeniu separat, independent al minții noastre, cum comunică el cu activitatea conștientă? Blaga propune o funcție care asigură comunicarea între aceste două teritorii. Prin *personanță*, un răsunset al inconștientului în viața conștientă, se realizează o legătură între conștient și inconștient. *Personanța* este o activitate constantă care nu poate lipsi și

care asigură, astfel, conștiinței noastre nenumărate informații de care ar fi bine să putem deveni, măcar parțial, conștienți..

Cu ocazia acestei succinte prezentări a gândirii lui Blaga, aspectul lui metaforic cred că devine evident în toată frumusețea lui. Este un câștig pentru filosofie când poezia o ajută. De ce? Pentru că poezia are căile ei de a ajunge la esențe, la ceea ce este peren, la ceea ce este neschimbat în lumea noastră schimbătoare, în existența noastră proteică. Poezia este un punct de sprijin pentru suflet și pentru minte. Nu degeaba Heidegger spune că poezia este măsura cu care ne putem apropia de Dumnezeu. Să le dăm voie metaforelor să vorbească.

Ce comunică inconștientul prin personare? În primul rând, spațiul și timpul pe care le avem încrustate în inconștient. Categoriile cunoscătoare ne ajută să cunoaștem lumea, iar cele ale inconștientului, categoriile spontaneității, completează această cunoaștere. Noțiunile de spațiu și de timp ale cunoașterii sunt cele ce le-am învățat, este spațiul newtonian cu trei dimensiuni și timpul care curge constant într-o singură direcție, spre viitor. Noțiunile de spațiu și de timp ale spontaneității, ale inconștientului pot avea o diversitate la care fiecare aderăm prin naștere sau prin cultură. Unii pot adera la sentimentul unui *spațiu tridimensional infinit*, alții preferă să simtă *spațiul ondulat*, este spațiul în care ne simțim noi românii bine, este spațiul deal-vale, alții preferă un *spațiu alveolar* sau un *spațiu boltă*.

Sentimentul timpului poate fi și el diferit după cum diferite sunt noțiunile de timp ale inconștientului. Unii preferă trăirea în viitor, într-un viitor mai bun, este *timpul havuz*. *Timpul cascadă* se potrivește celor ce duc dorul timpurilor trecute, chiar al trecutului de aur al omenirii. Pentru cei ce preferă trăirea în prezent, într-un continuu prezent, care vor să trăiască clipa, "carpe diae", se potrivește sentimentul *timpului fluviu*. Aceste noțiuni ce funcționează înconștient ne dau nouă posibilitatea de a avea un orizont care poate fi construit de câte o singură noțiune inconștientă de spațiu și/sau de timp, sau de două amestecate. Sunt posibile chiar și mixturi de trei sau de mai multe noțiuni. Noi nu suntem conștienți de aceste orizonturi spațiale și temporale pe care le purtăm, dar ele sunt prezente în tot ce facem, tot ce gândim, tot ce simțim, ele ne influențează fiecare pas, fiecare mișcare, fiecare acțiune.

În completarea acestor noțiuni ce ne oferă un orizont spațial și temporal, inconștientul mai are și o salbă categorială din care Blaga ne descrie o parte importantă. Este un grup al *categoriilor de atmosferă*, al *categoriilor*

axiologice. Putem afirma în totalitate, putem nega, sau putem fi neutri față de tot ce se petrece într-un orizont spațial sau temporal. Spre exemplu, europeanul are o atitudine pozitivă, de afirmare în orizontul lui spațial sau în cel temporal, oricare ar fi acestea. Indul are o atitudine negativă în orizontul lui, de refuz. Pentru european, totul are valoare, în mod special viața. Pentru indian, viața nu are nici o valoare, el speră să întrerupă ciclurile reîncarnărilor printr-o viață austeră, prin ascetism, prin suferință asumată.

Față de orizontul spațial și cel temporal putem avea atitudini care creează destinul nostru. Putem avea o *Atitudine Anabasică*, de înaintare în orizont, pentru că avem încredere în viață. În Europa, oamenii preferă expansiunea, cuceririle. Astfel au fost Alexandru cel Mare, Caesar, Napoleon, Vasco da Gama, Columb. Așa au fost și sunt cei ce vor să cucerească Everestul, care au preferat să moară încercând să fie primii la Polul Nord, sau la Polul Sud. Deosebită de ea este *Atitudinea Catabasica*, care corespunde retragerii din orizont, nonviolentei profesate de Gandi.

Mai avem o *Aspirație Formativă* în care intervin categoriile formative: *individualul, tipicul, și stihialul*.

Aspirația individuală o putem găsi, ca exemple, în cadrul Renașterii din nordul Europei, la pictori ca Rembrandt, Bosch, sau în Monadologia lui Leibniz, pentru care fiecare monadă este un fel de atom spiritual, un atom de ființă.

Aspirația tipică care trăiește prin aplicarea și prin respectarea unor reguli, o aflăm la teatrul și în arta vechilor greci. La autori ca Sofocle, Praxitele, Platon, la monumente ca Acropole, ca și în Renaștere, la Rafael, Racine, Goethe.

Aspirația stihială, "Stoicheion" la greci, *aspirația elementală*, în care elementele sunt dezlănțuite ca într-un potop sau un cutremur, este o forță a naturii la care nu te poți opune. Această aspirație o găsim reprezentată la arta din vechiul Egipt, la arta din Bizanț, ca și în arta din India.

Ca reacție individuală sau, dacă preferați, ca un comandament etic, am putea spune, pentru aspirația individuală, "fii tu însuși". Pentru cea tipică, cea care respectă o regulă particulară " fii cum este șeful", cum este *pater familia*. Pentru aspirația elementală, stihială, trebuie să te dăruiești total, trebuie să fii unul în lume; cum a fost Christ, Buddha, Allah, Confucius.

Aceste categorii se unesc în inconștientul nostru, realizând ceea ce Blaga a numit o *Matrice Stilistică*. Sau cum spune chiar el " O matrice stilistică inconștientă e constituită înainte de toate dintr-un fel de *locuri categoriale*, care pot fi ocupate de anume categorii specifice numai prin *alternanță*. Numărul categoriilor abisale e incomparabil mai mare decât cel al "locurilor categoriale", de care dispune o matrice stilistică.La "locul categorial" *temporal*, aspiră de pildă timpul-havuz, sau timpul-fluviu, sau timpul-cascadă. Într-o matrice stilistică nu poate intra decât una din aceste structuri categoriale. Așa e cazul cu "locul" categoriilor de atmosferă, cu "locul" categoriilor de orientare, cu "locul" categoriilor formative. La fiecare din aceste locuri aspiră o mulțime de categorii specifice, dar fiecare poate fi ocupat numai de o singură categorie specifică.....Din numărul existent de categorii abisale se poate produce pe această cale prin combinații diferite - o mulțime de matrici stilistice..... uneori categoriile cu aspirații legitime la unul și același "loc", interferează între ele, alterându-se reciproc, sau contaminându-se. .."tipicul" se poate contamina cu "stihialul", dând împreună o categorie hibridă".

În afară de aceasta, Blaga ne mai spune că "Matricea stilistică conține...și alte multe categorii de însemnătate mai secundară.." El lasă deschisă lista categoriilor inconștientului, pe care oricare dintre noi putem s-o completăm.

Poate cea mai importantă afirmație pe care Blaga o face despre categoriile inconștientului, despre matricea stilistică, este că ele sunt *a priori*. " Admițând cu Kant că diversele categorii. care constituie lumea cunoașterii noastre, sunt momente subiective ale spiritului uman, vom fi cu atât mai îndreptățiți să admitem această teză în ceea ce privește categoriile abisale, care determină lumea plăsmuirilor. Categoriile abisale sunt factori acuzat subiectivi. Există cu alte cuvinte nu numai un a priori cognitiv, ci și un a priori abisal, abisal-stilistic." (Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, în volumul *Trilogia Culturii*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București 1944, p. 431, 433, 434).

De ce matricea este *stilistică*? Să vedem ce ne spune tot Blaga. " Stilul (și cultura ca un ansamblu de stiluri) este rezultatul unor factori *multipli, discontinui*, de expresie *categorială*, care prin amestecul și uneori prin interferența lor, constituie o matrice stilistică, cu cuibul în *inconștientul omului*" (Lucian Blaga, *Op. cit.*, p. 43). Pentru Blaga, stilul este inconștientul. Acum putem înțelege de ce teoria inconștientului, Noologia sa abisală, este baza întregii lui construcții filosofice. Cred că s-a hotărât cu greu asupra acestui pas, dar nu avea ce face, nu avea cum vorbi altfel despre stil și despre filosofia culturii. Este evident că Blaga a avut cunoștințe de medicină, de biologie, fără de care n-ar fi putut scrie o antropologie biologică. Este de remarcat, totuși, că în *Aspectele antropologice*, are un capitol în care se îndepărtează de o posibilă înțelegere biologică a culturii, subliniind că între animal și om este o diferență de calitate " Cultura implică un

mod ontologic specific uman ...o aspirație spre revelarea orizontului necunoscutului, revelare pe care omul și-o face sieși prin plăsmuiri din cele mai variate, în materiale din cele mai variate și în tipare stilistice din cele mai variate." (Lucian Blaga, *Aspecte antropologice*, în *Trilogia cosmologică*, Humanitas, București, 1997, p. 287).

Spunem *stilistic*, deoarece fiecare om are stilul lui, trăiește într-un anumit fel, merge, vorbește, iubește, se ceartă, fiecare în felul său. Marca *stilistică* este definitorie pentru om

Trebuie să recunoaștem că ceea ce spune aici este foarte aproape de ce spunea în *Geneza metaforei și sensul culturii*: " ..toate animalele "există" în unul și același fel: întru imediat și pentru securitate. "Omul" a fost produs printr-o mutație biologică numai cât privește mutația sa de specie vitală; cât privește însă modul său de a exista (în orizontul misterului și pentru revelare) omul s-a declarat, datorită unei mutații *ontologice*, singulare în univers. ...o mutație superioară încapsulează pe aceea, peste care ea se clădește. Astfel, de pildă, modul "existenței umane în orizontul misterului pentru revelare" încapsulează modul existenței animale întru imediat și securitate." Lucian Blaga, *Trilogia Culturii*, p. 476). De aceea, omul este o ființă creatoare, prin mutația sa ontologică el își creează plăsmuiri culturale, are o creativitate culturală, înglobând și știința în cultură, cu care încearcă să cunoască, să dezvăluie misterele lumii, mistere în care trăiește. Omul este creator de cultură ca o necesitate a lui și nu ca o preocupare întâmplătoare.

Ceea ce m-a izbit cel mai tare din tot ce Blaga spune în filosofia lui este postularea *Cenzurii Transcendente* realizată de Marele Anonim. Poate că ideea postulării unui Mare Anonim i-a venit pentru că matricea lui stilistică îl împingea la gândirea unui domeniu contradictoriu, de nerezolvat. Viața este plină de contradicții și rezolvarea lor este o iluzie, este mai bine să știm aceasta, să știm că trăim într-o lume în care contradicțiile, adevăratele contradicții, nu-și pot găsi nici o rezolvare.

Blaga recunoaște că are: "...o rezervă categorică și mărturisită de a vorbi conștient *mitic* despre el", despre Marele Anonim. Numai că el a înțeles ceea ce puțini sunt de acord să accepte : " Cunoașterea individuală, pe care o seamă de gânditori au crezut că trebuie să o secularizeze din pricină că nu ar fi decât o cunoaștere relativă și degradată, câștigă în lumina teoriei noastre, tocmai pentru relativitatea ei, o demnitate și consacrațiune cu totul speciale.... Cunoscând existența, așa *degradat* cum o cunoaștem, nu suntem de fapt prada deplorabilă și inevitabilă a limitelor inerente individuațiunii. Cunoscând existența, așa *degradat* cum o cunoaștem, *suntem în slujba orânduită de aiurea*, într-o slujbă al cărui sistem și a cărei noimă ne depășește" Simte că este supus matricei sale stilistice care-l împinge la un act creator și se supune cu plăcere: "...ne constrânge autoritar și patern, la o slujbă demiurgică, pe care o îndeplinim

după indicațiile înscrise în anatomia duhului nostru, indiferent că o știm sau nu o știm.... natura Marelui Anonim....raportul determinant în care stă cu cunoașterea individuată....un aspect contradictoriu....Cunoașterea individuată tânjește după adevăr...Totuși Marele Anonim n-a îngăduit realizarea acestui elan spre adevăr.....Suntem categoric îndemnați spre - și categoric oprți de la unul și același lucru..... Antinomia aceasta caracterizează tensiunea supremă și chinuitoare, sub imperiul căreia trăiește individul cognitiv. " (Lucian Blaga, *Cenzura transcendentă*, în *Trilogia Cunoașterii*, *Fundația Regală pentru Literatură și Artă*, București, 1942, p. 445-452)

Blaga a postulat un Mare Anonim pentru a-și satisface susținerea metaforică, ca și pentru a fi, din necesități poetice, mai aproape de mitic. *Cenzura transcendentă*, este o necesitate peste care nu putea trece. Noi, oamenii, suntem purtători ai unor noțiuni și categorii ale cunoașterii. În plus avem noțiuni și categorii ale inconștientului care ne caracterizează matricea noastră stilistică. Toate aceste noțiuni și categorii, cele ale cunoașterii ca și matricea stilistică, sunt a priori. Orice cunoaștem, orice plăsmuim, orice simțim, are în conștiința noastră structuri care le fac posibile. Ceea ce descriu aici este una din marile minuni ale lumii. Cum se face că avem posibilitatea de a cunoaște? Pentru că avem niște noțiuni și niște categorii a priori, pentru că avem o matrice stilistică. De aceea cunoașterea noastră este subiectivă, tot ce ne trebuie ca să cunoaștem este în noi. Dar din aceleași motive este și obiectivă, pentru că toți avem acest a priori. Prin ce minune? Nu știm, și poate nici nu este important. Blaga ne spune că este opera Marelui Anonim. Da, poate fi. Nimeni nu poate dovedi nici infirma.

Numai că acest a priori, aceste posibilități ale cunoașterii, ale simțirii, ale plăsmuirilor creative, sunt în același timp și o cenzură cognitivă. Nu avem voie să cunoaștem decât ceea ce suntem apți să cunoaștem. Așa cum ochii noștri, ca și urechile, au limitele lor de vedere, de auz, așa și mintea noastră are limitele ei de cunoaștere, care sunt chiar aceste structuri a priori. Pentru că nu are nici o explicație posibilă a acestei situații, Blaga postulează undeva în transcendent Marele Anonim, cel ce ne-a dat instrumentul cunoașterii și care instituie cenzura. Acest Mare Anonim care l-a supărat pe Dumitru Stăniloae, este numai o simplă metaforă a absolutului, este ceva pus în locul lui. Nu este Dumnezeu. Blaga ne spune chiar că ar putea fi ceva intermediar. El este numai o simplă dovadă că Blaga credea în existența absolutului, ceva trebuie să fie absolut, obiectivul trebuie să aibă o existență. Atât și nimic mai mult.

Pentru om și pentru viitorul lui existența a priori-ului cognitiv și a celui inconștient, ca și existența unei cenzuri a cunoașterii datorate tocmai noțiunilor și categoriilor a priori, este de o mare importanță.

Este bine ca noi, oamenii, să știm că avem bariere în cunoaștere, că nu-l putem concura pe Dumnezeu, că suntem nu numai muritori, ci și limitați în puterea minții noastre. Filosofia lui Lucian Blaga ne dă posibilitatea să fim puternici în micimea noastră. Ne dă posibilitatea să nu ne speriem nici de faptul că realitatea este contradictorie. Misterele pot fi contradictorii, ele sunt neînțelesul pentru noi. Ceva ne vine în ajutor, este dogmaticul. Dogma conține în ea o contradicție nerezolvabilă, sau rezolvabilă în transcendent. Dogma trebuie să ne obișnuiască că putem trăi alături cu contradictoriul, nu trebuie să ne fie frică de el, pentru că nu putem avea răspuns la toate neînțeleșurile. .

Dacă omul trăiește într-o lume de mistere și destinul lui este să le reveleze, să încerce să le cunoască, cum se poate apropia el de aceste mistere? Există două feluri de a cunoaște: o cunoaștere înțelegătoare, cunoaștere paradisiacă, cu care încercăm să cunoaștem din aproape în aproape misterul, ne apropiem de el chiar dacă nu-l putem rezolva și o cunoaștere ce încearcă să despice misterul, așa cum despici o bucată de lemn cu toporul, și să vezi ce este în miezul lui, să te adâncești în el. Astfel vei potența misterul, deoarece, despicându-l, îi deschizi noi părți încă nevăzute, ascunse până atunci. De altfel, aceasta este și realitatea. Orice mare descoperire deschide un câmp nebănuit pentru alte cercetări. Azi, când știm multe, au apărut și foarte multe necunoscute, mult mai multe decât atunci când nu știam atâtea.

Copyright © Geo Săvulescu 2003